

BRUGERDREVNE STANDARDER SOM KONKRET UTOPI: EN KULTURHISTORISK TILGANG TIL SUBJEKTIVITETENS ALMENGØRELSE

Morten Nissen¹

Artiklen udvikler en teoretisk forståelse af standarder, særlig med henblik på at artikulere et begreb om brugerdrevne standarder, som bl.a. kan bruges inden for arbejdet med unge stofbrugere. Der gås udviklingslogisk frem fra en modsigelsesfyldt almen bestemmelse af standarder gennem den kulturhistoriske psykologis begreb om betydning som praksisidealer fastholdt i artefakter. Bestemmelsen lægger op til den kritiske diskussion af standardisering som en form for styring uden etik, der udvikles med (eller som) modernitet og kapitalisme, og som rammesætter den samfundsvidenskabelige problematik om modstillingen af standarder og subjektivitet. Derefter problematiseres den form for kritisk modernitetsteori, som søger at etablere et standpunkt uden for processen som abstrakt utopi, og der argumenteres for at artikulere konkrete utopier, der i forlængelse af sociale bevægelser kultiverer 'fortykkede fortællinger' af standardernes yderside, inderside og transcendens. Denne tilgang konkretiseres til sidst i rusmiddelfeltet, idet der identificeres tre problematikker: evidens, farmaceutisk skadesreduktion og selvhjælp – som endelig omsættes til spørgsmål ind i arbejdet med unge stofbrugere.

Introduktion og metodeovervejelser

Denne artikel udgør et forsøg på at udvikle en kulturhistorisk forståelse af, hvad der kan ligge i begrebet 'brugerdrevne standarder', særlig hvad angår behandling og pædagogisk arbejde med unge, der har problemer med rusmidler. Det er relevant som led i vores arbejde i forskningscenteret *SUBSTANce* – *Subjects and Standards*² og særlig heri delprojektet *Brugerdrevne standarder i socialt arbejde*. Som det er karakteristisk for kvalitativ forskning, er en væsentlig del af forskningscenterets arbejde at anvende og videreudvikle teoretiske begreber. Artiklen her er først skrevet som oplæg til en teoretisk diskussion om standardbegrebet, der samtidig foreslår en

1 Morten Nissen er cand.psych., ph.d., Dr. Psych. Han arbejder med teoretisk psykologi og community psykologi ved Københavns Universitet og Høiskolen i Østfold, Fredrikstad, og han er leder af forskningscenteret *SUBSTANce* – *Subjects and Standards*.

2 Se substance.ku.dk

tilgang til de empiriske undersøgelser. Siden er den blevet revideret under indtryk af vores diskussioner og undersøgelser; men den indeholder ikke nogen rapportering af undersøgelsernes fund.

Hovedfokus er altså her begrebet om standarder, der – sammen med subjektbegrebet, som nogle af os har arbejdet med ganske længe³ – er definerende for vores center. Som vi skal se, udpeger dette begreb en arena for empiriske studier, men også en filosofisk og videnskabelig teoretisk tradition og endelig ikke mindst et ideologisk kampfelt. Det er i krydsningen mellem de tre praksisformer, man skal se hensigten med at forske i subjekter og standarder. I en tid, hvor den kritiske samfundsforskning mere og mere er henvist til at overleve som ‘science & technology studies’, der krydrer standardiserende teknisk-videnskabelige projekter med lidt kvalitativ empiri og ad den vej nådigt gives en betinget adgang til at tage teoretiske traditioner op, kan det forekomme uforsigtigt også at bringe ideologi på banen. Desuden synes tidens debatter om standardisering at gå helt på tværs af politisk-ideologiske strømninger. Ideologi er forældet, *besides the point*, og ikke nogen oplagt nøgle til fondsmidler.

Men man skal ikke grave længe i problematikken om standarder, før man støder på idealer og utopier. En standard er simpelthen en idealiseret beskrivelse af en praksis og dens objekter;⁴ en utopi om en mulig praksis. Og det er ikke svært at få øje på det utopiske i aktuelle forestillinger om, at praksisfelter som fx socialt arbejde, der igennem århundreder har været usystematisk og domineret af fromme forhåbninger og anekdoter, nu endelig skal baseres på evidens og standardiseres – eller for den sags skyld om, at der nedenunder standardiseringens kolde gitterværk udfolder sig varme praksisfællesskaber af reflektive aktører, som lader brugerdrevne blomster vokse frem. Hvis ikke tidens politiske ideologier forholder sig til standarder og standardisering, så er det måske, fordi denne type af utopier er for allestedsnærværende, for selvfølgelig – altså, netop, for rodfæstede ideologisk. Det er en afgørende side ved standarder, at de ikke blot fører hånden, men også blikket.

Det er af den grund, at vi i det følgende, i overensstemmelse med den kulturhistoriske psykologiske tradition – men til delvis forskel fra de mest læste strømninger i science & technology-studierne (STS)⁵ (i hvert fald til forskel fra hvad de oftest skriver om sig selv) – begynder vores teoretiske

---

3 Se Nissen (2012a).

4 Gode analyser af standarder og standardisering kan findes i Bowker & Star (1999), Busch (2011) og Timmermans & Berg (2003). Men for den centrale og dybere kobling til filosofi og politik er det også oplagt at henvise til Jensen (1983; 1999) og Thorgaard (2010).

5 For mange danske læsere er det sikkert nødvendigt at fremhæve, at STS er et forskningsfelt, ikke kun en bestemt teoretisk tradition – selv om det rigtignok er sådan, at varianter af aktør-netværks-teori står stærkt i dette felt, så står de ikke alene.

rekonstruktion på et alment niveau, hvor vi beskæftiger os med de grundlæggende følger af, at det, vi har med at gøre, er aspekter ved *praksis* – altså ved menneskers kollektive skabelse og forandring af vores livsbetingelser, vores kultur og os selv.⁶ Disse almene betragtninger hentes ikke simpelthen op af den skuffe, der én gang for alle rammesætter et ‘paradigme’ med dertil hørende løftede pegefingre om, hvordan hele verden bør betragtes. De sættes tværtimod på spil, fordi de er relevante i, og udvikles igennem, de aktuelle problematikker. Og de bringes i spil gennem en fortælling om menneskelige potentialer, som af bestemte grunde undertrykkes, fremmedgøres og usynliggøres, men som vi håber, kan komme frem i lys og til udfoldelse.

Dette er en såkaldt udviklingslogisk metode, oprindeligt udviklet af Hegel (og i kulturhistorisk psykologi taget op af bl.a. Leontjev, Holzkamp-Osterkamp og herhjemme bl.a. Mammen og Engelsted). Nogle har fortolket metoden som en realhistorisk analyse, andre som en rent begrebslig udledning, og andre igen har set den som en genealogi eller idéhistorie. Dette er en stor diskussion, som jeg vil springe over. I denne version er der tale om, hvad man med en metafor kan kalde et bakspejlsperspektiv: Den historiske rekonstruktion beskæftiger sig med at udlede de aspekter, der er særlig relevante for det projekt, man har for. Det man ser, når man kigger bagud, afhænger af, hvor man er på vej hen.

Med andre ord: Da ethvert ægte samfundsteoretisk projekt må være begrundet etisk-politisk som relevant for en forestillet samfundsforandring, en utopi om udfoldelsen af menneskelige potentialer, så giver det mening at begynde med det alment menneskelige. Men, som vi skal vende tilbage til, en sådan utopi er ikke særlig god, hvis den er helt abstrakt og løsrevet fra det konkrete praktiske liv. Derfor – og i øvrigt i god samklang med den arkæologiske og historiske empiri – skal man ikke opfatte det sådan, at vi begynder i et ur-kommunistisk paradys for der at hente en rendyrket positiv figur at stille op over for det undertrykte og fremmedgjorte jordiske liv. En sådan ‘syndefaldsmyte’ har dybe religiøse rødder, og den kan i øvrigt også genfindes hos Marx (se herom i Derrida, 1994) og i den kulturhistoriske psykologi (Nissen, 2011; 2013b). Den er forståelig som et forsøg på at fastholde et håb om radikal forandring; men dens enkelthed blænder og indsmugler det givne som ramme. Det gælder om at slå hul på dens glatte overflade og overvinde dens besnærende uformidlethed.

Vi begynder med at forestille os aspekter ved praksis, ved det alment menneskelige, som kan være relevante for vores projekt. De aspekter, vi

---

6 I forlængelse af samme tradition bruger jeg pronominet ‘vi’ i denne tekst. Det skal dels anerkende forskningens uundgåelige kollektivitet (trods det, at teksten kendes under navnet på den forfatter, der kan holdes ansvarlig), dels fremhæve, hvordan teksten uundgåeligt foreslår midlertidige fællesskaber af læsere (inklusive forfatteren selv), og endelig hævde disse fællesskabers bidrag til større, ubestemte, men relevante samfundsfællesskaber.

starter med, er relativt abstrakte, og så komplicerer vi billedet hen ad vejen. Men det abstrakte, således forstået, er ikke rent og enkelt; det rummer tværtimod de modsigelser, som udfoldes gennem analysen. Denne opstigning fra det abstrakte til det konkrete er nyttig, fordi den kan bruges til at skabe modeller af modsigelser og dynamikker, og de modeller kan igen bruges i en kritik til at pege på handlemuligheder og blokeringer, der kan overvindes.

Begrebet om 'brugerdrevne standarder' er på denne måde paradoksalt, men også grundlæggende. Standarder skabes og anvendes af 'brugere', selv om de artikuleres ideelt med henblik på at regulere 'brugernes' praksis. Den grundmodsigelse er der altså fra starten, men, som vi skal se, kommer den også til udfoldelse på særlige måder, som er aktuelt relevante i tidens debat om standardisering og herunder for en udforskning af socialt arbejde med unge stofbrugere.

Målsætningen er, som titlen angiver, at artikulere konkrete utopier. Begrebet – og i det hele taget tilgangen til praksis som rettet mod forestillede fremtider, håb – er udviklet af Ernst Bloch (1967), og det peger først og fremmest på forandringer, hvis vilkår og realmulighed allerede er undervejs som tendenser i historien. Blochs metode er central, ikke kun generelt som modvægt til den aktuelle *end of history*-stemning, som enten privatiserer håbet eller udvander det til en diffust-åben negativ udgave (Thompson & Žižek, 2013), men også særlig i dette felt: Standardiseringens banerførere søger at eliminere enhver fortid, mens dens modstandere dvæler ved de traditioner, de ser blive knust: Ingen af dem trækker forbindelsen til de utopier, de formulerer, selv om det er den forbindelse, der former dem og gør dem relevante, på godt og ondt.

1. Værktøj, prototype og standardisering

Når vi således leder efter standarder i det helt alment menneskelige, i praksis, så kan vi sige med Ilyenkov (1977a; 1977b), med Wartofsky (1979) eller i psykologien med Leontjev (1977) eller Holzkamp (1983), at de først og alment bliver til i og med værktøj. Værktøjet er en materiel betingelse, som muliggør eller letter en handling, men det er ved nærmere eftersyn en bestemt *slags* handling. Værktøjet *almengør* handlingen og udgør dermed en legemliggørelse af en almengjort handling. Hammeren legemliggør handlingen at hamre og dermed begrebet om denne handling. Værktøjet *objektiverer* handlingen.

Værktøj er primært tilvirket, fordi det økonomiserer, dvs. at det almen-gør og øger frihed og handlemuligheder. Værktøjet implicerer imidlertid også dermed en norm, ligesom normen omvendt behøver et redskab at blive fastholdt i.

I almengørelsen ligger en træghed, en stivhed. Hammeren⁷ føjer sig netop ikke smidigt til alle de konkrete ting, man kunne finde på at slå løs på. Den kan kun bruges, fordi den er hård og tung og stiv, men så kan den heller ikke bruges til hvad som helst og på en hvilken som helst måde. Den har så at sige indbygget nogle gavmilde begrænsninger (“generous constraints”, sml. Gomart, 2002). For at få gavn af den må man underlægge sig den, tilpasse sig selv og situationen til den.

Værktøjet danner altså en prototype for en rigtig og god måde at handle på – en *konstellation af mål og middel, aktør og genstand*, sat som ideal, som en norm – og dermed et sæt af krav til situation og subjekt.

Værktøjet rummer faktisk hele *semantiske netværk*. Hammeren kræver søm og brædder, smedejern og ampel, altså et helt netværk af indbyrdes bestemte *betydninger*, for at give mening for hhv. tømreren og smeden. I denne bredere forstand er et værktøj, en teknologi, ikke bare en ting, men også et knudepunkt i en konstellation af subjekter, betydninger, handlinger og betingelser – en konstellation, som er idealiseret i den forstand, at den udtrykker en idé, netop i og med værktøjets materialitet, dets tinghed. Ideen *er* ikke tingen, men det aspekt ved tingen, der realiseres som betydning i netop denne konstellation, dette netværk.

Sekundært åbner værktøj dermed også for social koordinering. Med standarden kan vi vide, hvad andre gør og hvordan. Vi kan sætte som mål at producere en bestemt slags søm, fordi vi kender hammeren og hamringen. Herigennem bliver værktøjets krav også inter-subjektive. Med værktøjet kan intersubjektive relationer samtidig blive objektiveret som krav og som idealer (sml. herom især Berger & Luckmann, 1966). Værktøjet definerer med andre ord en kultur – en levet og materialiseret struktur af betydninger og et sæt af værdier. Noget at lære, at leve op til, at dannes til.

Så længe kulturen blot står over for det ukultiverede, behøver den ingen selvbevidsthed. Den er blot noget, man vokser ind i. *Situeret læring* kræver ikke pædagogik, blot en organisering, der muliggør adgang og deltagelse. Anderledes når der viser sig flere forskellige kulturer – altså forskellige mulige betydninger af de samme ting, forskellige handlemåder, forskellige sæt af hensyn og krav indsat i samme situation, af eller over for de samme subjekter.

På dette niveau opstår muligheden for en egentlig *standardisering*. Standarden bliver reflektiv og ikke længere blot et aspekt ved værktøjet. Den refleksivitet forankres selvfølgelig også, som vi skal se nærmere på om lidt,

7 Da vi diskuterede en tidligere udgave af denne tekst i SUBSTANce, blev det foreslået, at hammeren – som, når alt kommer til alt, er et standardeksempel i denne sammenhæng (husk fx nyligt afdøde Pete Seegers *If I had a hammer*) – kunne udskiftes med en dame-taske. Det opfordres læseren hermed til at gøre i tankerne. Måske er det rigtigt, at en vis patriarkalsk-arbejderistisk tendens til fokus på ‘produktion’ og nedvurdering af ‘reproduktion’ sniger sig ind her (sml. fx Haug, 1999; 2002), selv om jeg prøver at undgå det (dame-tasken er måske ikke hård og stiv, men den kan stadig ikke bruges til hvad som helst).

materielt i værktøj – tekst og andre konventionelle tegnsystemer bruges som ‘værktøjets værktøj’ til at knæsette og regulere standarder (fx for sproglig praksis). Med standardisering gennemsettes en bestemt standard – dvs. en standard, som nogen har bestemt – ikke bare som før på tværs af situationer og subjekter, men også på tværs af forskellige lokale kultur-sammenhænge. Og dermed *over for andre eksisterende eller mulige standarder*.⁸

Igen: Når jeg taler om niveau her, skal man ikke opfatte det som en realhistorisk, teleologisk eller genealogisk trinfølge. Det er en teoretisk modellering af forholdet mellem kultur som alment forhold ved praksis og kultur som forskelle; og først med forskellene træder kulturen frem som sådan.⁹ Det er først givet standardens refleksivitet, at den bliver *relevant* som aspekt ved værktøjet. Denne relevans er til gengæld givet som mulighed, så snart et værktøj står over for et andet, altså som aspekt ved selve *udviklingen* af værktøj. Det første niveau dannes med andre ord samtidig med det andet og ikke som et syndefald efter en pre-refleksiv ur-kommunisme (eller nærmere, som vi skal se om lidt: Denne syndefaldsmyte dannes i samme hug). Det er blot ikke sikkert, at begge de aspekter udfoldes samtidig.

Formålet er ofte stadig i princippet det yderst lødige at økonomisere og almengøre, at frisætte flere til det rigtige og at opnå mere gennemsigtighed og bedre koordinering. Ligesom sammenhængende netværk af veje, jernbaner eller lufthavne muliggør udveksling og bevægelse i en helt anden målestok end før, så er internationale infrastrukturer af information ganske anderledes farbare end fortidens brogede virvar af lokale standarder. Tænk bare på amerikanernes og englændernes middelalderlige vægt- og længdeenheder eller deres mærkelige stikkontakter.

Lad os også erindre, at standardens løsrivelse fra værktøjet og dets oprindelige kultursammenhænge, dens abstraktion, er det, der muliggør det, vi normalt forstår som egentlig teknologisk udvikling – fx at en standard for at slå søm i bruges til at bygge en maskine, der slår søm i, sådan at der kan skabes omfattende strukturer eller netværk af værktøj; Latour (1987) taler her om ‘maskinisering’.

Men samtidig åbnes for andre typer interesser og problematikker. Et værktøjets værktøj er ikke bare det samme i anden potens, men noget principielt andet end blot et værktøj. Metaniveauet forandrer forholdet mellem begreb og praksis fundamentalt. Det er det, som Marx Wartofsky (1979)

8 Derrida hævder i *Platons Apotek* (1981), at spørgsmålet om sandhed har samme rod som spørgsmålet om oversættelse. Hvis vi læser det i sammenhæng med denne tænkning om standardisering, så kan vi se, at han ikke simpelthen reducerer epistemologien til relationer mellem tegn. Det handler derimod om, at først når én standard står over en anden, kan den være refleksiv og dermed *hævede* en sandhed.

9 Iflg. Thomas Højrup (1983; 1995) er kultur forskelle i et samfund: Etnologien kan først sætte kultur som objekt, når kultur står over for kultur.

analyserer som forskellene mellem primære, sekundære og tertiære artefakter, og som Agnes Heller (1981) diskuterer som forholdet mellem objektivering i sig og for sig.

Den afgørende forskel er, at der etableres konvention eller social regulering, uden at relationen til det konkrete er givet eller følger af konteksten; og dette må selv gøres med værktøj, værktøj af en særlig slags, nemlig modeller (eller med Latour, 1987; 2005: *inscription devices*), hvoraf *tekster* er de historisk mest betydningsfulde. Modeller stiller deres egne slags materielle krav, som igen afføder særlige idealer om entydighed og æstetik mv.; men det indebærer også i videre forstand videnskabens eller kunstens potentielt uendelige metarefleksivitet, udviklingen og udfoldelsen af mangfoldige (symbolske, mimetiske, fiktive mv.) referenceforhold mellem model og modelleret osv.

Standardens løsrivelse fra den konkrete kontekst (gennem etablering af en anden konkret kontekst, nemlig modellens), og fra den kultur, der spontant forbinder sig med den, bæres af sociale konventioner (som er selvstændiggjort med modeller), og omvendt bliver den en måde at *gennem-sætte* bestemte sociale relationer på. Det indebærer, at et aspekt af *magt* kan blive primært i forhold til produktion og brug. Værktøjets indbyggede frigørelse rummer allerede også en magtudøvelse, fordi den forudsætter, at man handler ud fra normen. Værktøjet udpeger positioner, som mennesker subjektiveres til. Det er denne magt, der med standardiseringen kan udvikles til at blive reflektiv og strategisk intenderet som 'bio-magt'.

Deri ligger imidlertid på ingen måde omvendt et krav om gennemsigtighed. Magtudøvelsen kan tværtimod fremtræde mindre åbenlyst – med et forslidt udtryk: mere 'subtilt' – fordi den kan betjene sig af andre ultimative sanktioner end vold mod kroppen. De krav, der ligger i værktøjets almengørelse, kan fx vendes til en marginalisering i det omfang, bestemte subjekter ikke kan eller vil bruge standarden. En bestemt standard for tømrerfaget kan fx indsættes for at udbrede tømrerstanden, men også for at udelukke nogle (wannabe-) tømrere fra faget. Marginalisering fra det kollektiv, der defineres med standarden, er et magtmiddel, som netop ikke behøver at blive indsat eksplicit begrundet eller åbent, fordi den er en simpel følge af den frigørende almengørelse, som standarden muliggør.

Heri ligger en afgørende ideologisk dynamik. I denne sammenhæng kan vi forstå ideologi som det at konstituere et kollektiv og subjektivere dets deltagere med en almen standard, som skjuler antagonismen til andre mulige standarder og til en endnu højere grad af almengørelse, som vi kan forestille os fra dette ideologikritiske perspektiv som konkret utopi (sml. Nissen, 2012a, kap. 7).

Mere generelt kan den gennemsigtighed, som standarden rummer, blive vendt om til usynlighed, fordi standarden på godt og ondt indebærer, at man kan se bort fra reelle forskelle. Standarden stipulerer en norm for handlinger og fungerer, fordi alle handler ud fra, at de andre handler ud fra

denne norm, uanset deres evt. bevidsthed om dens bivirkninger eller om, at ens egne eller andres virkelige handlinger er nogle andre. Standardisering indebærer altså et gab mellem standarden og aktørernes virkelige handlinger, og dette gab bliver endnu mere dunkelt af, at aktørerne bruger det refleksiøst. I denne refleksiøse handling er den abstrakte norm så vigtig mere end det konkrete, ikke bare når eller fordi det konkrete med fordel kan tilpasses værktøjet, men også i alle mulige andre situationer eller af andre grunde. Den er blevet en slags relæ for heterogene netværk af constraints, interesser og motiver, heraf nogle, som magtfulde aktører kan have interesser i, forbliver usynlige.

Og denne smudsige, taktiske polyvalens er netop mulig, fordi der i standardisering ligger en abstrakt utopi indbygget, en utopi om en ideel type af handlinger i ideelle situationer med ideelle subjekter, løsrevet fra den jordiske realitet med alle sine undtagelser og tilfældigheder. Hvis vi siger med Ilyenkov (1977b), at der i artefaktets standard ligger roden til, hvad det *ideelle* er – så kan vi her se, hvordan standardisering er tæt forbundet med, hvad man kunne kalde ‘idealisme’ som en form for magtudøvelse.

Det er dog slet ikke sådan, at standardens abstraktion er uafvendelig og determinerende. Uanset standardiseringens ideologiske dynamik indgår den stadigvæk i konkrete praktiske sammenhænge, skal håndteres i sådanne, har konsekvenser i dem og bliver realiseret og transformeret i dem. Vores analyse har i det hele taget været ensidig, fordi vi har fastholdt den abstrakte side af sagen, som er konstituerende for standarder. Hele pointen er imidlertid den modsatte, at forstå standarder sådan, at deres indbyggede abstraktioner ikke styrer vores blik – at tænke i dem og med dem, uden tvivl, men også om dem, omkring dem og endda måske imod dem.¹⁰

Lad os derfor på dette sted, mens vi stadig diskuterer det alment menneskelige, udfolde denne anden side en smule mere. I den praktiske hverdag sker en stadig skabelse, overdragelse, transformation, realisering og håndtering af standarder. Det er dette forhold, som den *situerede* tradition i samfundsvidenskaben har fat i, fra pragmatismen og frem gennem etnometodologien, interaktionismen og visse varianter af konstruktionisme og poststrukturalisme. Herhjemme lægger så i øvrigt forskellige forskere som Dorte Marie Søndergaard (2009) og Erik Axel (2011) stor vægt på, hvordan abstrakte standarder (som hhv. kategorier og regler) håndteres i konkrete situationer – ligesom det gøres i store dele af STS-feltet (Bowker & Star, 1999; Suchman, 2007; Timmermans & Berg, 2003).

Særlig i den kulturhistoriske psykologi er det samme forhold (hos Vygotsky, som trak på Gottlob Frege) også diskuteret som de stadige overgange

---

10 Denne formulering er lånt og udvidet fra Wolf Haugs motto om den kritiske samfundsteoris forhold til det borgerlige samfunds tænkeformer (Haug, 1977).

mellem mening og betydning.¹¹ Hvor betydning er det objektive og relativt faste (semantik), er mening det situerede og subjektive, som udfoldes og modificeres i en løbende semiotisk praksis. Det har været et stort problem i denne tradition, at Leontjev søgte at forsvare et psykologisk domæne – over for en funktionalistisk sociologi, som han selv etablerede – ved at forankre mening essentialistisk i personen, hvorved en levende udveksling blev til en dualitet, en modstilling (se herom Nissen, 2011; 2012a, kap 5).

Leontjevs funktionalisme/essentialisme er et eksempel på, at forskningen i denne problematik ofte har været indfanget i den sociologiske ‘struktur-aktør’-svikmølle, hvis to termer ikke ses at konstituere hinanden og derfor til stadighed må hævdes over for hinanden.¹² Derfor blev udvekslingen mellem mening og betydning let spaltet op i en utopisk tænkning, hvor standardernes almene karakter, de begrænsninger, de på godt og ondt rummer, og deres magt-effekter, nedtones for meget, og en dystopisk historie om aktører, hvis identitet er givet og fikseret med standarden, og som i deres lokale håndtering af den ikke kan have højere mål end at blive genkendt i denne identitet og få det hele til at glide, som det plejer.

Det er ikke uden grund, at samfundsvidenskaberne kommer i svingninger omkring denne problematik. Vores almene opmærksomhed på standarder er selvfølgelig begrundet i, at standarder og standardiseringer på en bestemt måde er trådt frem som relevante og problematiske i en særlig kultur-historisk situation, som også gav fødsel til samfundsvidenskaberne, nemlig moderniteten. Mens de første modernitetsteoretikere, Hegel og Marx, problematiserede denne udvikling inden for rammerne af filosofier, der var eksplicit ‘normative’, og satte den i forhold til såvel historisk tilblivelse som utopier, så opnåede sociologien, socialpsykologien m.fl. deres status som videnskaber ved at sætte deres genstand ‘deskriptivt’, som ting, der blot fandtes i verden. Det er dybest set den manøvre, der fører til aktørstruktur-cirklen. For at overvinde den fastlåsthed kan vi prøve i stedet at betragte standardiseringen i et egentligt kritisk lys.

2. Moderniteten – hyperstandardiseringens jammerdal

Lad os i første omgang hævde, at moderniteten kan ses som en bevægelse mod stadig højere grader af standardisering. Hermed tænkes ikke bare på det umiddelbare produktivkraft-aspekt, fx at man med dampmaskiner pludselig kunne sælge det samme bomuldsstof i hele verden; og heller ikke kun på udviklingen af værdistandarden til kapital, som Marx analyse-

11 Vi har det for tiden med at undersøge ord fra engelsk, og det giver anledning til en del forvirring. Derfor et lille udvalg af oversættelser: **Mening:** Eng: *Sense*; Ty: *Sinn*; Ru: *Smysl*. **Betydning:** Eng.: *Meaning*; Ty: *Bedeutung*, Ru: *Znachenie*.

12 For en indsigtfuld dialektisk kritik af denne dynamik, se Højrup (1989).

rede. Båret eller tvunget frem af disse økonomiske standardiseringer – disse former for frigørelse og almengørelse, samt undertrykkelse og marginalisering – sker en mere almen kulturel og samfundsmæssig omvæltning, som både Hegel og Marx også diskuterede, og som senere er blevet diskuteret af forskellige modernitetsteoretikere.

Vi er bekendte med, hvordan gamle kultursammenhænge blev ødelagt af statsmagter, som gennemsatte standardisering – fx Frankrigs brutale kvælning af minoritetskulturer og sprog i Bretagne, Catalonien eller Occitanien – eller af simpel markedsøkonomisk konkurrence, som i mange traditionelle håndværks tilfælde – eller selvfølgelig af begge dele, når statsmagter har gennemtvunget økonomisk globalisering som fx den engelsk påtvungne kartoffelproduktions ødelæggelse af det irske landbrug i 1800-tallet.

Men modernitetsteoretikerne, fra Hegel og frem, har fat i et mere fundamentalt forhold. Standardiseringens refleksivitet indebærer en individualisering og kulturel frisættelse eller med andre ord en løsrivelse af subjektivitet fra objektivitet. I en givent førmoderne kulturel sammenhæng er subjektpositioner og subjektiv refleksivitet sammenflettet som aspekter ved de objektivt givne semantiske netværk, som anerkendes som alment funktionelle og forpligtende. Tømmeren anerkendes i princippet her ikke kun i den form, at det konstateres, at han faktisk slår et søm i et bræt – som i Tivolis tømmerbod, eller som den føromtalt søm-maskine – men som repræsentant for et helt fag og ikke bare det, men også en hel sædelighed, en habitus, en dydsetik af den type, som beskrives hos Aristoteles. Det almene og objektive er her ikke noget abstrakt som i standardiseringen, men tværtimod givet med den konkrete livssammenhæng, som enhver enkeltperson og enhver enkelthandling indgår i.

I Hegels idealbillede af det moderne borgerlige stændersamfund har denne sædelighed, denne etik, allerede i meget lang tid ikke været givet som noget, der kom af sig selv (Hegel, 1968; Taylor, 1975; Williams, 1997). Den har, lige siden den individuelle frihed og refleksivitet første gang blev til hos de gamle grækere, krævet en dannelsesproces (det var derfor, Aristoteles var nødt til at skrive om det, ligesom før ham Sokrates havde klaget over ungdommen af i dag). Denne dannelse bæres af kultur- og retsinstanser, som er udviklet gennem århundreder. Den udgør den anden side af en anerkendelse af personen og det subjektive, som ikke længere blot repræsenterende det tilfældige og vilkårlige, men derimod det ansvarlige.

Kants moralske imperativ går igen her, men ikke længere bare som abstrakt ideal. Problemet i den klassiske tid, efter syndefaldet, var netop, at det var overladt til de enkelte at leve op til den slags idealer, og at det kun var de få helte, der kunne det. For Hegel er det anerkendte og ansvarlige individ, hvis subjektive impulser harmonerer med den objektive standard, hvis frihed således er indsiget i nødvendigheden, ikke et produkt af sin egen beslutning eller rationelle deduktion, men et kulturprodukt og et produkt af kultiverede og kultiverende statsinstitutioner. Hertil kommer, i den udvik-

lede stat, måderne, hvorpå individets almene sædelighed også varetages af civilsamfundets organer. Fx rummer ikke bare kernefamilien, men også det ideelle tømmerlav, et socialt arbejde, hvor sædeligheden sikres, fordi tømrerne forstår, at såvel partikulære som særlige interesser forudsætter almeninteressen.

Men ak, Hegels smukt udtænkte idyl, hvor den subjektive og den objektive ånd endelig forenes, blev overhalet af industrialiseringen, hvor civilsamfundet, det borgerlige samfund, endte med at tage magten fra staten. Tømmerlavet må se i øjnene, at ganske usædelige fabrikanter, som har ansat ufaglærte bønder indvandret fra landet til at passe deres maskiner, ikke bare udkonkurrerer dem, men også er rige nok til at få statsmagten på deres side, selv om det åbenlyst ødelægger sædeligheden.

Når fabrikanten ansætter en nu arbejdsløs tømrer til at passe en sømmaskine, så bliver han kun anerkendt yderst nødtørftigt som sømmaskinepasser. Hans sædelighed – eller sædeligheden hos hans kollega, som er ufaglært – er fuldstændig ligegyldig. Også fordi fabrikantens etik er reduceret ganske tilsvarende til et snævert instrumentelt forhold, en forretningsmæssig egoisme, som hyldes med Adam Smiths forestilling om markedets usynlige hånd, og som i andre etikker tages som given ramme og grundlag for en evt. besindelse på næstekærlighed.

Denne instrumentelle indsnævring af etikken i det stadig voksende civilsamfund øger igen det, der blev kaldt *det sociale problem*: Marginaliseringen, nøden og usædeligheden hos alle dem, der slet ikke kunne finde arbejde. Alt dette etiske, hele dette forhold mellem det almene og det partikulære, bliver skubbet ud af industrien som et forhold, statsmagten og dens sociologer og psykologer må forholde sig til. Disse samfundsvidenskabsfolk kan så – bl.a. direkte eller indirekte inspireret af Aristoteles og Hegel – pege på, at samfundets anomi har at gøre med, at dets fællesskaber og dets sammenhængskraft, dets dannelsesprocesser, er blevet undergravet af moderniseringen. Det sociale problem er grundlæggende udtryk for denne løsrivelse af det subjektive fra det objektive, som industrialiseringens forhastede hyperstandardisering afstedkom. Sekundært er kampen om det – som igennem 150 år har været en kamp om det sociale spørgsmål og om socialt arbejde – en kamp om, hvorvidt og ikke mindst hvordan det subjektive og det objektive hænger sammen eller skilles fra hinanden (sml. herom bl.a. Philp, 1979; Villadsen, 2003).

Som et særligt udtryk for dette kan jeg nævne kampen om afhængigheden. Den herskende ideologi bestemmer problemet som individuel afvigelse grundet i arvelige hjerneprocesser. Konservativ regulering står over for liberal deregulering og værdibaseret socialhjælp – alt sammen mere eller mindre forgæves over for en voksende skare af afhængigheder og af afhængige. Nogle modernitetsteoretikere som Bruce Alexander (2008) peger på afhængighedsepidemiens grundlag i markedsbaserede samfunds *dislocation*, opløsning af kulturer og fællesskaber, og opstiller kommunitaristiske utopier.

Alexander trækker på Erik H. Eriksons begreb om 'psycho-social integration' som netop den dannelsesproces, hvor det subjektive og det objektive forenes i en meningsfuld kultursammenhæng, og på Sokrates' begreb om *diakosyné* til at kendetegne den dydsetik, der kommer ud af det. Mens afhængigheden er udtryk for subjektivitetens løsrevne amokløb.

Hvis vi vender tilbage til fabrikken, så er det klart, at fabrikanten og ingeniøren må indrette maskinerne sådan, at de ufaglærte, usædelige og for-drukne bonderøve kan passe dem. Det er derved, at de høje lønninger, som ellers skulle reproducere de mere kultiverede hverdagsliv, kan spares væk. Men det er stadig vigtigt, at de dyre maskiner passes rigtigt. I stedet for tømmerens dannede sædelighed træder altså mellemledere, der overvåger, om de standarder, som ingeniørerne har foreskrevet, overholdes, i en situation, hvor intet længere kan tages for givet.

Moderniseringen indebærer altså et gensidigt forudsætningsforhold mellem kulturel frisættelse og styring gennem standarder. Sagt på en anden måde er standardisering en *styring uden etik*.

Styring gennem standarder er i første omgang ufleksibel, fordi netop dét er et grundlæggende træk, og en grundlæggende fordel, ved standardisering. De dyre maskiner kan kun masseproducere de meget billige varer, når de bliver passet præcis sådan, som maskinerne er designet til. Produkterne kan kun indgå som halvfabrikata i det næste produktionsled, hvis de lever op til de standarder, som det næste ledes maskiner kræver.

Det er stadigvæk grundlæggende værktøjet, der fastholder standarden i den konkrete praksis. Ingeniørens forskrifter, udtalt eller skrevet på papir, rummer ofte en række kulturbundne forestillinger, og forestillinger, som mere handler om hans særlige værktøj, hans modeller, end om maskiner-nes krav, uden at han gør sig det klart. Det er operatørerne, som i deres daglige praksis realiserer standarden i praksis, og det gør de med maskinerne, ikke med manualerne (sml. Axel, 2002).

Når der alligevel er brug for mellemledere, er det netop, fordi dette praktiske forhold bliver stadig mere prekært, efterhånden som standardernes stivhed og den kulturelle frisættelse nødvendiggør hinanden mere og mere. Magt- og udvekslingsforholdet mellem de individualiserede og usædelige arbejdere og den ligeså usædelige producent reguleres kontraktligt, og normen bliver vigtigere end den konkrete situation, fordi konkrete situationer altid kan og må fortolkes inden for rammerne af alle mulige forskellige kulturer og etikker – eller fraværet af samme. *Men* den kontraktlige regulering er, som nævnt, alligevel også stadig selv en konkret praksis i en konkret situation.

Mellemlederen og arbejderne må derfor i den konkrete situation forholde sig ikke bare til den konkrete situation, og heller ikke bare til gabet mellem den og standarden, men til deres egen og modpartens konkrete håndtering af dette gab, til de uformelle standarder, der etableres for denne konkrete håndtering, og til deres krav om de betingelser, som dette kræver – og som måske eller måske ikke bliver imødekommet og formaliseret som nye standarder.

Med dette lidt paradoksale begreb om uformelle standarder, som sekundært formaliseres, nærmer vi os målet om at forstå brugerdrevne standarder. Men først må vi gøre op med en grundforudsætning i dette afsnits modernitetsteoretiske forståelse.

3. Abstrakte standarder og abstrakte utopier

Mange modernitetsteorier, fra Marx, over Heidegger, Horkheimer og Adorno og til Bauman og MacIntyre, har det med at være temmelig dystopiske i deres analyse af den historiske udvikling og så meget desto mere utopiske i deres forestilling om, hvad denne analyse skal bruges til.

Moderniteten er et syrebad, en opløsningsproces, en *Vereinzelung*. Ganske vist er den samtidig en voldsom produktivitetsøgning, og ganske vist forbindes de individualiserede individer netop af standarder; men da disse standarder netop er løsrevet fra det meningsfulde og etiske, så bliver det sociale og almene samtidig det umenneskelige.

Alasdair MacIntyre tegner i *After Virtue* (1984) et billede af, at al etik ligger i ruiner og må genopdages ligesom et tabt klassisk sprog. Eftersom de fælles standarder er rent instrumentelle og uden etisk relevans, så kan moderne etikere kun grunde deres forestillinger om, hvad individet bør gøre, i dette individ selv, i dets umiddelbare præferencer og emotioner. Denne 'emotivisme' findes i mange former, og vi kan aktuelt nikke genkendende til en vending i samfundsvidenskaben mod det emotionelle eller affektive – som netop ikke kvalificeres yderligere – som reaktion mod reduktionen af alting til socialt givne standarder, også kendt som diskurser. I forlængelse af Bruce Alexander (2008) kan vi også se, hvordan denne centrering på umiddelbare emotioner netop gør sårbar for afhængigheden, hvor de selvsamme emotioner spiller os et puds.

Ifølge MacIntyre var det Nietzsches fortjeneste at vise, hvordan forsøgene på at etablere en etik på moderne grundlag, altså uden Gud, fra Descartes og frem, slog fejl. Problemet er, som Horkheimer og Adorno skrev, at modernitetens syrebad ikke stopper med de førmoderne guder og symboler, men også fortærer

... deres efterfølgere, almenbegreberne, og (har) ikke ladet andet tilbage af metafysikken end den abstrakte angst for det kollektiv, som den udsprang af. Begreber må forholde sig til oplysningen som aktionærer til industrikarteller: Ingen kan føle sig sikker (Horkheimer & Adorno, 1969, p. 29).

Hver gang der bygges nye kulturer omkring nye standarder, er det kun en stakket frist, inden de også overhales af nye brutale standardiseringer. Her kunne man fristes til at tænke, at blot man laver disse standarder tilstræk-

keligt gennemtænkt og gennemprøvet, på samfundsvidenskabeligt grundlag, så vil de vise sig holdbare. Hvis man rydder grunden endnu mere radikalt og søger for, at alle de tidsbundne og provinsielle kulturer er skilt fuldstændig ad, kan man rejse en bygning, der kan rumme en holdbar etik.

De forsøg på at standse eller lappe på modernitetens opløsningsproces, som udspringer af de dertil indrettede samfundsvidenskaber, er imidlertid i dette perspektiv ikke bare forgæves, men decideret skadelige, som at hælde benzin på bålet. For hvad er den videnskabeligt begrundede social engineering andet end endnu en usædelig standard, som løsrevne individer endnu engang må forholde sig gustent kalkulerende til i deres konkrete situationer?

I forlængelse af Bruce Alexander kan vi fx få øje på, at den standardiserede, evidensbaserede behandling af afhængighed selv i realiteten udgør en form for dislocation, der er med til at gøre afhængighed mere nærliggende, fordi nu også behandlingsindsatser løsrives fra deres etiske og kulturelle sammenhænge. Lad os skifte til en metafor, vi skal bruge igen om lidt, og notere, at medicinen også her viser sig at blive til en farlig gift. Ingeniørerne ødelægger trods alt kulturer for at økonomisere produktionen og gøre os rigere. I en postmoderne æra, hvor vi nyder godt af denne rigdom, kan vi se nostalgisk tilbage på hverdagslivet i de maleriske gab mellem standard og subjekt, som industrialismen skabte, ligesom vi indretter fine kunstcaféer i gamle industrikvarterer, som vi engang troede var grimme.

Vi psykologer ødelægger derimod kulturer for at erstatte dem med standardiserede plastikversioner, der kun gør ondt værre, fordi de trods snakken om fællesskaber stadig forudsætter det kulturelt frisatte individ som grundlag og derfor slet ikke tilbyder en etik, men i stedet ligesom den afhængiges stof manipulerer med individets følelser.

I dette kulturkritiske perspektiv er oplysningen, moderniteten, faktisk værst, når den bliver refleksiv og ikke bare asfalterer landbrug og håndværk, men også begynder at æde af finkultur, videnskab, sociale relationer og vores selvbevidsthed. Hos MacIntyre er hovedfjenden den *social engineering*, som især udvikles i organisationsteorier for at bilde folk ind, at organisationen er værd at arbejde for. Hans mareridtsbillede fuldendes med New Public Management med dens styring gennem standarder, og dens formalisering af tom emotivisme ved at efterligne markedsmekanismen med målinger af brugertilfredshed og lykke. Det er civilsamfundets og standardiseringens endelige erobring af staten, som før med sit sociale arbejde, sine kultur- og uddannelsesinstitutioner, og ikke mindst med sin forskning, trods alt kunne bære et almennyttigt perspektiv i en konkret helhed.

Det er også en dyr og skadelig parodi på den videnskabelige metarefleksivitet, som muliggøres af standardernes løsrivelse fra deres konkrete sammenhænge, en vildvækst af bureaukratisk regulering, til erstatning for regulering, eller til regulering af reguleringen. Det tomme bureaukрати vokser frem i takt med statens svækkelse, som et afmægtigt alternativ til statens handlekraft og embedsstandens etik (sml. Du Gay, 2000), der samtidig danner et næsten uendeligt

marked for standardproducenter. Vi kan faktisk næsten tale om en *afhængighed af standarder*: Et mønster, hvor en bestemt rigid handlemåde i stigende grad undergraver mulige alternativer og derved øger behovet for sig selv.

Men so what? Hvad skal vi bruge den analyse til, og hvad er alternativet? Lige præcis dette spørgsmål er nøglen til at komme videre fra modernitetsteoriene.

Det rummer i første omgang en kritisk problematisering af den form for utopi, som modernitetsteoriene im- eller explicit rummer. Når jeg skriver om utopi her, er det som nævnt i forlængelse af Ernst Blochs tænkning (Bloch, 1967). Bloch anså *anticipation – drømme, håb* – for et grundlæggende aspekt ved menneskelig praksis, tænkning og identitet, og han sympotomal-læste en lang række traditioner og værker i kultur- og videnskabshistorien med det spørgsmål for øje. Ligger der fx i lægekunsten en utopi om at fastholde status quo, om at genoprette det naturlige eller endog om at overvinde døden? Med Bloch kan man underkaste sådanne håb en kritik. Ikke simpelthen ved at afvise dem, men ved at rekonstruere deres bundethed til tid og sted og ved at spørge til deres effekter. Nogle utopier er abstrakte, dvs. de angiver uopnåelige idealer, der samtidig fastholder fantasien i det givne, fordi de afspejler en hegemoni, som den drømmende står uden for, men samtidig er underlagt – altså faktisk en marginaliserende standard. Andre utopier er mere konkrete, på den måde at de fremstiller reelle muligheder, bygger videre på virkelige tendenser eller med andre ord foreslår nye standarder, som er latente i dem.

Uffe Juul Jensen bruger en tilsvarende tilgang i sin diskussion af MacIntyres kommunitaristiske utopi i en artikel om virksomhedsteori fra 1999. Her tager han afsæt i Marx' teser om Feuerbach, især den 10. og næstsidste, der sætter en kontrast op mellem det borgerlige samfunds eller civilsamfundets standpunkt og det standpunkt, der definerer sig ved den samfundsdannende menneskehed (Jensen, 1999; Marx, 2008). Læg mærke til begrebet *standpunkt* (fx inspireret af Calhoun, 1995; Dreier, 1993; Smith, 2005): Komplementært til standardbegrebet situerer det forskere og andre praktikere, ikke bare i tid og sted, men også i de projekter og håb, vi er rettet mod i vores forhold til standarder.¹³

Ifølge MacIntyre fik Marx aldrig udviklet det program, han ridsede op dér, bl.a. fordi han sad fast i Hegels logik i stedet for at vende tilbage til Aristoteles' dydsetik, og fordi han begyndte at bedrive økonomi. MacIntyre skitserer, hvad det kunne rumme, ved at redegøre for et historisk eksempel på et fællesskab af vævere i England i det tidlige 19. århundrede.

Jensen kritiserer her MacIntyre for essentialisme. At overvinde civilsamfundets standpunkt sker ikke ved i forestillingen at hoppe over i en helt anden region kendetegnet ved en helt anden essens. Civilsamfundet er ikke en

13 Det har jeg skrevet om for nylig i Nissen (2014).

absolut totalitet, men derimod en modsætningsfuld størrelse, både i begreb og i praksis. Derfor sker overvindelsen snarere ved praktisk og teoretisk at gå ind i disse modsigelser. Det var netop det, Marx gjorde ved at kaste sig over økonomi og udføre en videnskabelig kritik forbundet med en politisk – i stedet for som MacIntyre at sætte sig uden for og opstille abstrakte idealer, hvis praktiske implikationer er uklare, fordi de stipulerer et fællesskab som et lokalt paradis, hvori idealerne alligevel siges at være immanente.

Her kunne vi forlænge Jensens argument ved at trække Foucaults begreb om *heterotopi* ind og vise, at heller ikke vævernes eller andre afgrænsede fællesskaber er rene og absolutte, men ved nærmere eftersyn vil vise sig at være fyldt af spændinger og paradokser. Vi kunne også notere os Bruce Alexanders meget løse og vage redegørelse for de meget lokale fællesskaber, som skal bære alternativet til *dislocation* og *mass addiction*, og fremføre den kritik over for ham, som også er fremført over for MacIntyre og andre kommunitarister, at det er svært at se, hvordan de skulle kunne danne modvægt til modernitetens makrobevægelser, sådan som de selv har beskrevet dem.

Jensens diskussion af MacIntyres kommunitaristiske utopi minder om Blochs redegørelse for de forsøg, som tidlige socialistiske tænkere som Fourier, Saint-Simon og Owen gjorde på at realisere deres utopier. For Bloch var de realiserede utopiers praktiske fiasko ikke nogen falsifikation, men kun en sidebemærkning; det interessante var måderne, hvorpå utopierne afspejlede bestemte slags klassebevidsthed og historisk-kulturelle forhold og derigenem gav udtryk for en endnu ikke bevidst tendens.

MacIntyres bevægelse mod en refleksivt tilvalgt religiøsitet er langt fra enestående i nutiden, som vi skal se. Også Horkheimer og Adorno kan læses som de ængstelige aktionærer, de skriver om, og som aldrig kan vide sig sikre over for industrikartellerne, selv om de desperat prøver at holde fast på en meningsfuld kulturel tradition, som de har aktier i. Selv om 'Oplysningsens Dialektik' ikke rummer en eksplicit utopi, modsvares dens absolutering af civilsamfundets logik – af samspillet mellem standardisering og ødelæggelse af etik og fællesskaber – af en abstrakt naturalistisk utopi, som igen bundes i en klassisk idealisme: et indbildt standpunkt i åndernes rige, uden for den jordiske jammerdal. Ligesom aktionærerne ser bort fra de kummerlige forhold i de industrier, de ejer, og i stedet kigger ængsteligt på, om industrikartellerne tager det hele fra dem.

Jacques Derrida (1981; 2003) diskuterer en beslægtet problematik med udgangspunkt i Platon. Han viser, her ved filosofiens vugge, hvordan Platons Sokrates i en række tekster, især *Phaedrus*, faktisk kritiserer *teksten som sådan* som en fremmedgørende standard. I samme bevægelse hvor det rent åndelige og logisk nødvendige bliver til som modpol til det jordiske og tilfældige, dannes også modsigelsen mellem det kunstige og det ægte. Platon bruger begrebet *pharmakon* som metafor for tekst, et stof, der på én gang tilbyder en løsning, en medicin, og kan blive en gift, både fordi det erstatter en autentisk visdom med en kunstig, og fordi det erstatter det levende ord

med det døde. Derridas pointe er, at det er dette utilregnelige pharmakon, denne falskhed og kunstighed, der fra starten af konstituerer det sande og det ægte. Ligesom Platon netop med sin tekst besynger den Sokrates, der måtte indtage gift som *pharmakos*, syndebuk.

Kunstigheden og autenticiteten står over for hinanden, men de forudsætter også hinanden. Det er med standardiseringen og dens kulturelle frisættelse, at forestillingen om en ægte kultursammenhæng og dens dydsetik bliver til. Og den bliver til som abstrakt utopi, fordi den pr. definition ikke kan tænke sine egne praktiske forudsætninger og implikationer uden selv at falde tilbage i kunstigheden. Jo mere altomfattende en kulturkritik vi bedriver, desto fjernere er vi fra at forstå os selv som en del af kulturen; desto mere kan vi blive blinde for, at lige præcis forestillingen om det ægte, om autenticitet, altid har ligget ved roden af standardiseringer såvel som af deres kritiske refleksion. Den abstrakte kritik af standardiseringens kunstighed, som selv også er en fortsættelse af den, gør os blinde for, at de to tilsyneladende modsætninger møder hinanden her, i tilblivelsens moment, som det i første omgang abstrakte udtryk for den transcenderende reference til praksis, der bærer og legitimerer de håb, som standardiseringen skal indfri.

Sagt på en anden måde er begrebet om det konkrete, som vi selv tit bruger det i kritisk øjemed, uhyre abstrakt, når det ikke kvalificeres som andet end håbet om at overskride standardens abstraktion i en eller anden udpeget situation. Faktisk det modsatte af det, som Bloch kaldte for konkrete utopier.

Også Derrida har i øvrigt et radikalt projekt med at grave ned til rødderne, at dekonstruere hele traditionen fra Platon til Hegel (og Derridas Hegel går helt frem til hans nutid). Det er også svært at se implikationerne af hans analyse. Her åbner sig en større diskussion om, hvorvidt de post-strukturalistiske eller post-konstruktionistiske¹⁴ analyser, som vi her lærer af til en kritik af modernitetsteoriene, bringer os meget videre. Her kunne jeg udfolde en kritik af dem, men jeg ville selv stå i stor fare for at blive ramt, fordi det også nemt ville blive en abstrakt kulturkritik, en refleksivitet, der må undtage sit eget projekt fra sit synsfelt og selv rummer en ufordøjet autenticitetsutopi. At pege fingre ad fingerpegerne – det ku' være en køn form for refleksivitet.

Det er som strategi for håndtering af dette dødvande, at Blochs og Jensens metode kan bruges. Lad os se på, hvordan den moderne udvikling, standardiseringen, er modsætningsfuld og også rummer tendenser, som kan gribes og fremmes i et arbejde og en kamp, hvortil vores analyser kan blive relevante, også selv om de er radikalt kulturkritiske.

---

14 En anden inspiration til ca. samme formål kunne være Latour (1993).

4. Fortykkede fortællinger om standarder – substans, subjekt, etik

I første omgang ser det ud som et vanskeligt forehavende. Når vi først har forladt den naive modernisme og dernæst punkteret drømmen om det konkrete og autentiske, hvad kan vi så få øje på?

Her er det, at vores kulturhistoriske tilgang rigtig kommer til sin ret. Med den kan vi nemlig få øje på, at en standard ikke bare er en standard, som lægges ned over hovedet på folk helt automatisk, og som folk så bakes med, selv ikke i moderniteten. Det er mennesker, der skaber standarder og bruger standarder, og det er ikke mindst også mennesker, der skaber, og hele tiden nyskaber og tilvejebringer betingelserne for, de fællesskaber og de kulturelle og etiske sammenhænge, som de indgår i. Billedet af en erosionsproces må i det mindste suppleres med et andet billede, som viser den socialiserings- og kultiveringsproces, som den følges med, i mere eller mindre takt, i et politisk, institutionelt og kulturelt kampforhold.

Det var alt for ensidigt og forhastet at sige, at civilsamfundet og dets instrumentelle logik bare tog magten fra staten og almeninteressen. Ikke blot udviklede folkelige bevægelser nye fællesskaber og sædeligheder, der selv kom til at danne standard – brugerdrevne standarder. Der skete også det, i nogle dele af verden, at den natvægterstat, som for Hegel allerede repræsenterede den kultiverede almeninteresse, men som Marx kunne afsløre som den herskende klasses redskab, faktisk voksede sig meget større og udviklede sig til en velfærdsstat. Måske ikke noget himmerige af retfærdighed og lykke, men heller ikke bare et undertrykkelsesapparat. Statens kultiverede almeninteresse var aldrig en given ting, men heller ikke en umulig drøm.

Og de to udviklingstendenser hang tæt sammen. De folkelige bevægelser kunne ikke bare rejse en bygning i civilsamfundet, men måtte fra et vist niveau antage en politisk og institutionel, universalistisk form, som kun statens suverænitet kunne tilbyde (sml. herom bl.a. Bernild, 2003a; 2003b; 2007; Hulgård, 1997; Høgsbro, 1992). Statens bureaukrati og magtapparat fik ikke af sig selv øje på de sociale problemer, som industrialiseringen medførte, eller på, hvilke institutioner der kunne almengøre og ophæve dem. Den politiske, praktiske og videnskabelige dannelse af velfærdsstaterne var netop i denne flersidighed, dette kampforhold, en selvoverskridende og refleksiv proces.

Dette kan anskues som en dannelsesproces, i forlængelse af Hegels teori om sædelighed, men med den modifikation, at etikken i høj grad *også* etableres og gennemtvinges nedefra, som en humanistisk almengørelse fra en marginaliseret position, som en form for brugerdrevne standarder (sml. her bl.a. Højrup, 2002; Blunden, 2010; Jensen, 1992).

Begrebet om de brugerdrevne standarder handler om denne almengørende dannelsesproces. Med et begreb, som på en ikke helt tilfældig måde lånes fra den narrative tradition (Holmgren, 2008; Mattingly, 2010; White, 2007), er

brugerdrevne standarder så at sige *fortykkede fortællinger om standarder* – fortællinger, som indsætter standarderne i deres komplekse, levede og etiske kontekst – og som derigennem også får praktiske konsekvenser for, hvordan vi har med standarderne at gøre. Nærmere bestemt får vi her øje på, at der med standarden også produceres sociale spørgsmål, spørgsmål til dens krav og dermed bestemte almene problematikker og modsigelser, der kalder på nye løsninger, nye betingelser, subjekter og etikker. Det kan analytisk opdeles i a) standardens *yderside* eller *substans* i form af spørgsmålet om, hvilke (tingslige og kropslige) vilkår og materialiteter, den forudsætter og frembringer, ved siden af de betydninger, den selv rummer; b) standardens *inderside* eller *subjektivitet* i form af spørgsmålet om, hvem der designer den og sætter dens mål, og hvem der bruger den og underlægges den, hvilke identiteter den implicerer; og c) standardens *transcendens*, dvs. den kollektive etik, den definerer, dens indbyggede utopi.

Men, som den narrative tradition også synliggør, selv om disse aspekter, med disse spørgsmål, kan udpeges som reale, som ‘fraværende, men implicit’ til stede i standardernes kontekst, så er det at artikulere dem selv en fremstillingsproces og som sådan også selv en produktion af standarder. Brugerdrevne standarder er, betragtet som fortykkede fortællinger, reflektive standarder. At artikulere dem er samtidig at artikulere standpunkter (også selv om en sådan kontekstualiserende artikulation aldrig er fuldstændig).

5. Nogle brugerdrevne standarder for rusmidler

Med disse lidt groft tegnede historiske og makropolitiske forhold i baghovedet kan vi nærme os praksisfeltet omkring afhængigheder, hvor vi gerne vil kunne artikulere brugerdrevne standarder.

Det ser i første omgang ud, som om staten aktuelt med New Public Management styrer det hele i retning af evidensbaseringsens instrumentelle logik, baseret på standardiseret manipulation og fremstillinger af brugernes umiddelbare emotioner, eller overgiver det sociale arbejde til civilsamfundet i skikkelse af brugerforeninger, der vil have medicin, og selvhjælpsbevægelser, der kombinerer religiøs hengivelse med abstrakt valgfrihed. I alle de forskellige dele af området kan vi let få øje på temmelig krasbørstige spaltninger og samspil mellem mekaniske standardiseringer og abstrakte utopier. Vi har valgt et optimalt udfordrende praksisfelt at udvikle vores forestilling om brugerdrevne standarder i.

Men hvis vi går en smule nærmere ind i feltets problematikker, træder håbet måske frem i form af indre modsigelser, der presser en social tænkning og praksis frem. Jeg vil her forsøge kort at fortælle historierne om nogle få af disse tendenser på en måde, der fremhæver, hvordan de måske også rummer opbyggelige muligheder. Jeg vil prøve at vise, at disse uto-

pier, trods deres konkrete realmulighed, er en form for håb, der repræsenterer radikale brud med eksisterende og dominerende kræfter i feltet – med Cheryl Mattinglys term kan vi kalde dem *'blues hope'*: Håb, hvis dialektiske bagside, fortvivlelsen, derfor er synligt til stede (Mattingly, 2010).

5.1. Evidens

Misbrugsbehandling er et af de områder i socialt arbejde, der har været hårdest ramt af de senere års standardiseringsbølge, både i form af internationale informations-infrastrukturer og i form af evidensbaseret og akkreditering. Ud over den generelle moderniseringstendens skyldes dette formentlig feltets generelle lavstatus og prekære tværfaglige og tværinstitutionelle placering, hvor det i særlig grad forekommer tillokkende at gennemsætte enkle standarder – men hvor det, paradoksalt nok, også i særlig grad er oplagt at reflektere over dem.

Den eneste danske professor i rusmiddelforskning, Mads Uffe Pedersen, leverede for nylig en interessant version af evidensbaseret (delvis svarende til Pedersen & Hesse, 2012). Konteksten var et mindesymposium for Peter Ege, den københavnske socialoverlæge, der om nogen har repræsenteret en social tænkning baseret på evidens og skadesreduktion. Pedersen forklarede, at så godt som alle studier og metastudier gennem de sidste 40 år viser, at lige meget, hvad man gør i den stoffri behandling – forstået som hvilke standardiserede metoder man bruger – så får stofmisbrugere efterhånden tilbagefald, sådan at der efter et år er omkring 20 % tilbage, der stadig er stoffri. Den evidensbaseret behandling, som har været forsøgt i alle de år, har ikke gjort den store forskel i disse målinger. Behandlingen har en beskedent effekt sammenlignet med folks egne forsøg på *recovery*; den bedste behandling er kun meget lidt bedre end resten, og begge forskelle fortoner sig efter en kort periode. Til gengæld har det også i mange år været vist igen og igen, at bredere sociale betingelser gør en stor forskel. Når folk falder tilbage, er det, fordi deres liv i det store hele er uforandret af de målrettede behandlinger – de er stadig arbejdsløse, uudannede, boligløse, ensomme osv. Pedersen talte på den baggrund for en reform af evidens-tænkningen og den forbundne akkreditering. I stedet for at måle kortsigtet på teknikker og individer, må man måle den samlede kommunale indsats på længere sigt og over for hele målgruppen snarere end kun dem, der møder frem til behandling.

Her kan vi naturligvis stille os lidt tvivlende over for, om man nu også kan sætte en samlet kommunal indsats så entydigt på formel og måle dens effekt (sml. den tilsvarende diskussion omkring en pseudo-evidensbaseret af forebyggende indsatser i form af kommunal koordinering i Balvig & Holmberg, 2007). Men den tvivl kan måske rettes konstruktivt, som en diskussion om, hvordan man bedst tilrettelægger og dokumenterer indsatser af denne alment sociale og kultiverende art. Det interessante er, at kloge folk, når de arbejder konsekvent med standardiseringen, af egen drift

når frem til det sociale spørgsmål. Som Lene Otto (1998) også viste det i sin analyse af sundhedsdiskursen, er det holistiske sundhedsbegreb ganske vist i skarp opposition til det snævre instrumentelle sygdomsbegreb, men det er også en konsekvens af det, efterhånden som de mange årsager og virkninger hober sig op.

Kan der være tale om, at der går en vej til almengørelse, til de fortykkede fortællinger om misbrugsbehandlingens standarder, som går, ikke væk fra eller uden om, men *igennem* evidensbaseringen? Er der her en demokratisk og social tendens at knytte an til, hvis blot spørgsmålet om indsatsens standarder stilles konsekvent og omfattende nok?¹⁵

5.2. Farmaceutisk skadesreduktion

En af de aktuelt stærke bevægelser i feltet presser på for ‘skadesreduktion’, dvs. at man forlader den konservative moralisme, tager nøgternt udgangspunkt i, at nogle folk faktisk tager stoffer og bliver afhængige, og så effektivt som muligt begrænser skaderne. En af de største fortalere for skadesreduktion er *Brugerforeningen*, som er en forening af aktive stofbrugere, der i tidens ånd ofte gives mulighed for at spille ind i diverse høringsprocesser mv., og som hævder en ultra-pragmatisk etik, hvor det at indtage psykoaktive stoffer, ligesom andre former for human bioteknologi, afdramatiseres og betragtes som et middel blandt andre. Her ser vi tilsyneladende ikke blot en liberalistisk styring gennem standarder og løsrivelse fra etik, men også emotivismen i sin ekstreme udgave: Brugerforeningen er et sindbillede på det, som Paul Rabinow (1996) kaldte ‘bio-socialiteter’, altså fællesskaber, der defineres ved en kulturelt begrundet skabelse af naturen selv, snarere end ved en transcendent henvisning til en forestillet oprindelig natur – og hvor denne natur-skabelse ikke har andet endemål end dette at skabe positive emotioner.

Man skal imidlertid ikke have læst længe på Brugerforeningens udmærkede hjemmeside (www.brugerforeningen.dk) eller talt længe med dens aktivister, før man tvinges til at nuancere billedet. Den umiddelbart liberale afstigmatisering indebærer en almengørelse. Dette at påvirke krop og sind farmaceutisk er jo en almen og omsiggribende proces, som vi her opfordres til ikke kun at forholde os til via stofmisbrugernes syndebugke; vi er alle sammen selvmedicinerende. Den tid er for længst forbi, hvor vi kunne bilde os ind, at medicin var entydige midler, der bragte os tilbage til en autentisk naturtilstand (jf. Derridas diskussion af Platons *pharmakon*). Og vi løber ind i en interessant modsigelse, hvis vi for en stund fastholder det svimlende perspektiv om at designe os selv, vores kroppe og vores følelser. Inspireret af Dupuy (2007) kunne vi kalde det et prometisk dilemma:

15 Sml. Uffe Juul Jensens historiske fremstilling af, hvordan medicinens arbejde med årsagsbegrebet er forbundet med refleksion af dens politiske og samfundsmæssige relevans (Jensen, 1983). Et godt nutidigt eksempel på dette er Nancy Krieger (2011).

Hvordan kan vi bruge vores kroppe og følelser (emotivistisk) som en sidste etisk (eller pseudo-etisk) instans, som meta-standard for de bioteknologiske praksisser – når det er dem, vi er i færd med at designe?

Den humanisme, som Brugerforeningen, og i bredere forstand skadesreduktions-bevægelsen, må definere sig med ideologisk, må således nødvendigvis overskride den biologiske reduktionisme, som vi måske lidt hastigt identificerer den med, fordi vi selv ser isoleret på den farmako-teknologi, som de provokerer os med. Og det er ikke svært at se denne nødvendighed i praksis – Brugerforeningen og andre skadesreduktions-fortalere (som fx Gadejuristen) opererer i praksis snarere med et almengørende socialmedicinsk ideal om sundhedsfremme end et snævert liberalt ideal om autonomi. Også selv om det også her ofte overskygges af det teknokratiske, medicinske sprog, som de må legitimere sig med politisk.

Kan brugerdrevne farmaceutiske standarder for vores kroppe og følelser således måske være en anden kontra-intuitiv vej til det sociale spørgsmål om, hvad sådanne standarder forudsætter og indebærer?

5.3. Selvhjælp

Mens en inkonsekvent skadesreduktion i skikkelse af ofte discount-præget metadonbehandling er virkeligheden for de fleste klienter i behandling for heroinmisbrug, så er den del af behandlingsindsatserne, der bygger på eller sigter mod stoffrihed, i hele den vestlige verden stærkt influeret af de såkaldte 12-trins-programmer. De består af en struktur af møder, hvor man på bestemte måder deler erfaringer med sygdommen afhængighed (addiction, alkoholisme osv.), samt af rådgivningsrelationer og organisatoriske traditioner og ikke mindst bøger, der i narrativ 'vi'-form gengiver kollektiv erfaring, opstillet som 12 trin. Trinene kan beskrives som et forløb af spirituel vækkelse og dannelse, med hovedvægt på erkendelse af kontroltabet, fuldstændig afholdenhed, og overgivelse til en Gud, som hver enkelt deltager selv definerer nærmere, men som altid repræsenterer en ydmyghedens etik, et opgør med selvcentrering.

Det er i sig selv en meget interessant udvikling på baggrund af, at disse programmer på ingen måde kan påberåbe sig nogen overlegen effekt, betragtet udefra som standard. Umiddelbart er det næsten en parodi på den *tynde* fortælling om standarden, den abstrakte standard, for et af de basale mottoer er tautologien: *It works – if you work it*. Fællesskabernes ideologi fungerer som en mekanisme til at se bort fra skyggesiden – dem, der ikke 'work it' – som delvis forklares med sygdommen afhængighed, der pr. definition er kronisk og upåvirkelig, og resten henvises til det frie valg. 'Working it' er at følge de faste forskrifter og deltage i møder, hvis ritualer er nedskrevet og identiske verden over. Gennem at vælge at underlægge sig denne ufravigelige standard bekræfter man sin identitet som afhængig, men afholdende, i en paradoksalt forening af absolutter, som gentager – ja, næsten parodierer – civilsamfundets vare- og kontraktforhold, som Marx

(1974) beskrev dem, inklusive deres ideologiske mystifikation med et (new age) gudsbegreb. Den stærke betoning af det frie valg modsvarer en skarp modstilling mellem de 'autentiske' selvhjælpsfællesskaber i civilsamfundet og de professionelle og statslige indsats, der inspireres af dem, henviser til dem osv., både i fællesskabernes selvforståelse (de såkaldte 12 traditioner) og i sociologiske analyser (fx hos Mäkela et al., 1996; Rice, 1996; Steffen, 1993). Men den reelle sammenflettethed, der fx i USA kommer til udtryk i, at deltagelse i selvhjælpsgrupperne indlemmes i statsligt socialt arbejde eller i betingede domme som krav (Carr, 2011; Peele, Bufe & Brodsky, 2000) og i, at mange af selvhjælpsmødernes oldtimers er behandlere i offentligt finansierede institutioner – kunne få os til at tænke, at vi her har at gøre med endnu en variant af New Public Management's underlæggelse af staten under civilsamfundets logik, snarere end det autentiske civilsamfund.

På mange måder udgør 12-trins-bevægelserne en modpol til Brugerforeningen og skadesreduktions-tænkningen. Med sygdomsbegrebet defineres en radikal forskellighed fra normalsamfundet samtidig med, at enhver farmakologisk intervention fraskrives; ansvaret lægges hos den enkelte, samtidig med at etikken defineres fra et 'åndeligt' standpunkt, der er modsat den enkeltes kropsbundne præferencer og samtidig fjernet fra et medicinsk univers. Vi skal derfor også vende perspektivet 180° om for at få øje på den fortykkede og fortykkende fortælling, der også ligger i denne bevægelses standarder. Snarere end kroppenes appel til en kollektiv, statslig sundhedsfremme har vi måske her at gøre med subjekternes kropsliggjorte italesættelse af kollektivets krav til dem selv, af et interpellationsforhold. Fællesskabernes ideologi udgør således betragtet en omfattende beskrivelse af et etisk dannelsesideal; én lang kritik af den selvcentrering eller egoisme, som ligger ved den subjektive rod af afhængighed fortolket som udtryk for modernitetens *dislocation* eller kulturelle frisættelse. Når standarden betragtes i sig selv, fremstår dannelsen hele tiden kun som et påtvunget subjektivt tilvalg af en abstrakt, autentisk kollektivitet. Men betragtet i den konkrete praksis udgør standarden hele tiden også – i hvert fald potentielt – et redskab til formulering af en konkret kollektivitet og en konkret dannelsesproces, hvor der gives substans til interpellationen.

Kan vi således finde måder, hvorpå denne brugerdrevne standard kan artikuleres på ny, fortykkes som forskellige lokale udformninger af et nedefra-perspektiv på dannelse, der også implicerer konkrete utopier om de kollektiver, der kan bære det, uden for rammerne af civilsamfundets perspektiv?¹⁶

---

16 I regi af SUBSTANce er der allerede lavet to prisopgavestudier af standarder og subjekter i 12-trins-programmer (Keis, 2014; Nielsen, 2014). Dem må jeg henvise til for en meget mere omfattende og gennemarbejdet analyse.

6. Vi zoomer ud til praksis og ind til interaktion

Forskningsprojektet *Brugerdrevne Standarder i Socialt Arbejde* arbejder hverken med evidensbasering, bioteknologi, brugerforeninger eller selvhjælp. Det drejer sig derimod om overføring af en standard for socialt arbejde med unge – U-turn-modellen – der i sig selv kan siges at bestå i et arbejde med at nyformulere brugernes standarder for liv med (eller uden) rusmidler, fra én kommunal institution til en anden.

Jeg skal ikke i denne artikel fremstille og diskutere U-turn-modellens standard. Det gøres bl.a. i Bank (2010), Nissen (2013a; 2012b) og Orbe (2012), og der er flere publikationer på vej om dette. I denne artikels ramme er sigtet blot at genfremstille standardbegrebet ved at artikulere konkrete utopier om brugerdrevne standarder.

De tre tendenser i forrige afsnit fremstiller nogle 'blues håb', hvormed vi er trådt ind i feltet. Ikke sådan, at vi forventede at kunne genfinde dem som liggende klar, ventende på at blive identificeret og klassificeret. Der er derimod tale om, at forskningsprojektet har sigtet mod at bidrage til at konstituere en bestemt slags subjektperspektiv, nemlig en udvidet, selvoverskridende og reflektiv velfærdsstatslig praksis, hvormed disse (og lignende) tendenser samskabes (ko-konstrueres) som fortykkede fortællinger om brugerdrevne standarder.

Hvis de tre tendenser skulle omformuleres til en kulturhistorisk reflekteret standard for dette arbejde – en standard, hvis betingelser og konkrete fællesskab må udvikles i samme proces som standarden konkretiseres, realiseres, substantialiseres – og en standard, som det i særlig grad her gælder om netop at revidere gennem denne proces, eftersom det, vi arbejder med, er videnskab – så kunne det se sådan her ud:

1. Når vi møder kravet om evidens, så skal vi måske ikke kritisere det med en drøm om en altid-allerede givet holisme, men snarere presse på, for at denne evidens kommer til at gælde hele det sociale problem, som den kommunale institution faktisk har, eller burde have, med at gøre.
2. Når vi står over for folk, der taler for liberal skadesreduktion og bioteknologisk pragmatik, skal vi måske ikke foreholde dem en naturlighed, som de taber af syne, men snarere opøge den sociale og almene version af sundhedsfremme, som må ligge i perspektivet.
3. Når vi hører folk formulere deres rusmiddelbrug i et dogmatisk sprog som en eksistentiel problematik spændt ud mellem et sygdomsbegreb og en diffus åndelighed, så skal vi ikke rive dem deres dogmatik eller individualisme i næsen, men hellere være med til at udbygge det implicerede kollektive dannelsesperspektiv.

Disse tendenser er selvfølgelig langt fra dækkende for, hvad der kan blive relevant at arbejde med. I rusmiddelfeltet generelt kunne jeg også have frem-

hævet en række andre, med begreber som fx motiverende samtaler, de nye afhængigheder, recovery eller ADHD. Dertil kommer selvfølgelig, som i alle slags socialt arbejde, også tendenser, som ikke er specifikke for rusmiddelfeltet. Ikke mindst aftegner ungdomsbegrebet et helt felt for sig selv (mindst). I dette felt kunne jeg have rekonstrueret tendenser på samme måde, som jeg her gjorde med rusmiddelfeltet – som fx kunne handle om begreber som subkulturer, uddannelsesfrafald, forældrekurser, flertalsmisforståelser, kvalificeret selvbestemmelse, nye medieteknologier mv.

Dernæst har vi også arbejdet med, hvordan standarder oversættes inden for rammerne af 'U-turn-modellen', som ikke uden videre er italesat i sin officielle tekstlige fremstilling, men som måske gemmer sig i en særlig lokal brug af hverdagsbegreber og værktøj. Mads Bank (2010) arbejdede fx med et begreb i U-turn om 'daggruppe' som standard for en særlig slags aktivitet; aktiviteten hed umiddelbart sådan af simple praktiske grunde, men en fortykket fortælling om denne standard måtte inddrage socialarbejdernes og de unges forhold til og forsøg på forandring af dybt rodfæstede kulturelle former og dertilhørende artefakter, knyttet især til skolen som institution. Den abstrakte standard for at aftegne og afgrænse en 'gruppe' i tid og rum – ikke mindst skolerum og rådgivningsrum – er stærkt forbundet med bestemte sociale problemer, der bliver synlige, når man fortykker fortællingen om den sammen med unge i U-turn.

I forlængelse heraf er vi også – i et forsøg på at fortykke fortællingen om en bestemt standard i feltet, nemlig narrativ terapi – optagede af de mikrostandarder, der skabes og håndteres helt lokalt i samtaler og beslægtede interaktionsformer. Relevansen af dette mikroperspektiv ligger dels i vores generelle ambition om at belyse det oven for nævnte vækstlag, hvor subjekter og standarder danner hinanden – og sproglig interaktion er et af de steder, hvor det kan iagttages empirisk – men dels også i, at standarder for samtaler er et problematisk forhold i feltet. Spørgsmålet om, hvorvidt og hvordan man kan opfatte psykoterapi og rådgivning som en 'talking cure', er på mange måder temmelig uafklaret, og fortykningen af denne standardfortælling, dens tilbageføring til et bredere hverdagsliv og bredere etiske sammenhænge, er påtrængende. Men et led heri er også at gå med ind i samtalen som en subjektiverende og standardiserende praksis og analysere, hvordan den konstituerer sig selv.

Konklusion

Artiklen her begyndte i det nogenlunde enkle og fusede ud i et mere og mere komplekst felt af problematikker. Det er måske, fordi jeg har prøvet at diskutere standardbegrebet på en måde, hvor dets to sider sættes i forhold til hinanden: dets forankring i teoretiske traditioner og dets aktuelle praktiske relevans. Det har jeg gjort ved hjælp af den kulturhistoriske metode, særlig

genfortolket som en analyse, der ikke forestiller sig at være uden for denne kulturhistorie eller ved dens endepunkt, men derimod reflekterer sig selv som engageret i dens fortsættelse, i projekter om kulturel og social forandring. Den opmærksomhed giver et bestemt analytisk og kritisk blik på diskussionen om standarder, som i særlig grad får øje på de utopier, som er impliceret i dem, såvel som i kritikken af dem. Dermed tjener den konkretiserende bevægelse sidst i artiklen til at antyde, hvad tilgangen åbner op for, også selv om den synliggør, hvor mange andre tilgange, problematikker og traditioner som kunne være relevante i sådanne praksisfelter.¹⁷

Samtidig demonstrerer den så også den blinde plet, som det aktuelle øjeblik er ifølge Blochs teori. Ikke sådan at forstå, at en kulturhistorisk tilgang nødvendigvis må udelukke en eksistentiel besindelse på 'her & nu'. Men det levede nu er dunkelt, fordi det er umiddelbart – netop når formidlethed forstås i sin temporalitet – og det står derfor altid uden for teksten, bl.a. som læserens frustration over dens mangler, og som forfatterens håb om at kunne henføre disse mangler til dens bundethed i tid og sted.

REFERENCER

- Alexander, B. K. (2008). *The Globalisation of Addiction. A Study in the Poverty of the Spirit*. New York: Oxford University Press.
- Axel, E. (2002). *Regulation as Productive Tool Use*. Roskilde: Roskilde University.
- Axel, E. (2011). Situeret projektering i et byggeprojekt. *Nordiske Udkast*, 37, 97-117.
- Balvig, F., & Holmberg, L. (2007). Kom narkoen ud af byen? *Stof*, 10, 5-13.
- Bank, M. (2010). *Kvalificering, organisering og udvikling af socialt arbejde – fleksible standarder i behandling af unge og rusmidler*. Kandidatafhandling, Institut for Psykologi, Københavns Universitet.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Doubleday Anchor Books.
- Bernild, O. (2003a). *Om velfærdsstatens udvikling efter Hegel. 1. Teorihistoriske dimensioner af statsbegrebet*. http://cemes.ku.dk/research_literature/publications/Bernild_om_velf_rdsstatens_udvikling_efter_hegel.pdf
- Bernild, O. (2003b). *Om velfærdsstatens udvikling efter Hegel. 2. Hegels udviklings- og socialteori*. http://cemes.ku.dk/research_literature/publications/Bernild_om_velf_rdsstatens_udvikling_efter_hegel2.pdf
- Bernild, O. (2007). *Praxis og arbejde/poiesis, stænder – fra Aristoteles til Hegel, Marx og Habermas – og om livsformsbegrebet*. København: Europæisk og Almen Etnologi, Saxo-instituttet, Københavns Universitet. http://cemes.ku.dk/research_literature/workingpapers/Bernild_foredrag.pdf
- Bloch, E. (1967). *Das Prinzip Hoffnung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Blunden, A. (2010). *An Interdisciplinary Theory of Activity*. Leiden, Boston: Brill.
- Bowker, G., & Star, S. L. (1999). *Sorting Things Out. Classification and its Consequences*. Cambridge, Mass./London: MIT Press.

17 Isabelle Stengers (1999) anbefaler i samme ånd den forsker, som indkaldes som ekspert i et praktisk eller politisk emne, som det første at spørge: "Hvor er alle de andre forskere?"

- Busch, L. (2011). *Standards – Recipes for Reality*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Calhoun, C. (1995). *Critical Social Theory*. London.
- Carr, E. S. (2011). *Scripting Addiction. The Politics of Therapeutic Talk and American Sobriety*. Princeton, N.J., USA: Princeton University Press.
- Derrida, J. (1981). Plato's Pharmacy. In B. Johnson (Ed.), *Dissemination* (pp. 61-171). Chicago: University of Chicago Press.
- Derrida, J. (1994). *Specters of Marx: The State of the Debt, the Work of Mourning & the New International*. New York: Routledge.
- Derrida, J. (2003). The Rhetoric of Drugs. In A. Alexander & M. S. Roberts (Eds.), *High Culture. Reflections on Addiction and Modernity* (pp. 19-43). Albany, NY, USA: State University of New York Press.
- Dreier, O. (1993). *Psykosocial behandling – en teori om et praksisområde*. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Du Gay, P. (2000). *In Praise of Bureaucracy*. London: Sage.
- Dupuy, J.-P. (2007). Some Pitfalls in the Philosophical Foundations of Nanoethics. *Journal of Medicine and Philosophy*, 32, 237-261.
- Gomart, E. (2002). Towards generous constraints: freedom and coercion in a French addiction treatment. *Sociology of Health and Illness*, 24, 517-549.
- Haug, F. (1999). *Female Sexualisation. A Collective Work of Memory*. London: Verso.
- Haug, F. (2002). *Vorlesungen zur Einführung in die Erinnerungsarbeit. The Duke Lectures*. Hamburg: Argument Verlag.
- Haug, W. F. (1977). Bürgerliche Privatform des Individuums und Umweltform der Gesellschaft. In K.-H. Braun & K. Holzkamp (Eds.), *Kritische Psychologie. Bericht über den 1. Internationalen Kongress Kritische Psychologie, Bd 1* (pp. 77-88). Köln.
- Hegel, G. W. F. (1968). *Philosophy of Right*. New York: Oxford University Press.
- Heller, A. (1981). *Das Alltagsleben. Versuch einer Erklärung der individuellen Reproduktion*. Frankfurt/M: Suhrkamp Verlag.
- Høgsbro, K. (1992). *Sociale problemer og selvorganiseret selvhjælp i Danmark*. København: Samfundslitteratur.
- Højrup, T. (1983). *Det glemte folk. Livsformer og centraldirigering*. Hørsholm: Institut for europæisk Folkelivsforskning / Statens Byggeforskningsinstitut.
- Højrup, T. (1989). Kulturanalyse og samfundsanalyse. *Nord Nytt*, 108-128.
- Højrup, T. (1995). *Omkring livsformanalysens udvikling*. København: Museum Tusulanum.
- Højrup, T. (2002). *Dannelsens Dialektik*. København: Museum Tusulanum.
- Holmgren, A. (2008). *Terapifortællinger - Narrativ Terapi i Praksis*. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Holzkamp, K. (1983). *Grundlegung der Psychologie*. Frankfurt/M: Campus Verlag.
- Horkheimer, M. & Adorno, T. (1969). *Dialektik der Aufklärung. Philosophische Fragmente*. Frankfurt/M: S. Fischer Verlag.
- Hulgård, L. (1997). *Værdiforandring i velfærdsstaten. Et weberiansk perspektiv på sociale forsøgsprogrammer*. København: Forlaget Sociologi.
- Ilyenkov, E. V. (1977a). *Dialectical Logic. Essays on its History and Theory*. Moscow: Progress Publishers.
- Ilyenkov, E. V. (1977b). The Concept of the Ideal. In E. V. Ilyenkov (Ed.), *Problems of Dialectical Materialism*. Moscow: Progress Publishers.
- Jensen, U. J. (1983). *Sygdomsbegreber i praksis. Det kliniske arbejdes filosofi og videnskabsteori*. København: Munksgaard.
- Jensen, U. J. (1992). Humanistisk sundhedsforskning. Videnskabsteoretiske overvejelser. *Udkast*, 20, 113-131.
- Jensen, U. J. (1999). Categories in Activity Theory: Marx' Philosophy Just-in-time. In S. Chaiklin, M. Hedegaard & U. J. Jensen (Eds.), *Activity Theory and Social Practice: Cultural-Historical Approaches* (pp. 79-99). Aarhus: Aarhus: University Press.

- Keis, M. K. B. (2014). *Narcotics Anonymous. En undersøgelse af dannelse af standarder og subjektivitet i selvorganiseret selvhjælp omkring afhængighed*. Prisopgave. Prisopgave Københavns Universitet.
- Krieger, N. (2011). *Epidemiology and the People's Health. Theory and Context*. Oxford: Oxford University Press.
- Latour, B. (1987). *Science in Action*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Latour, B. (1993). *We have never been modern*. Hertfordshire, UK: Harvester Wheatsheaf.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the Social*. Oxford: Oxford University Press.
- Leontjev, A. N. (1977). *Problemer i det psykiskes udvikling*. København: Rhodos.
- MacIntyre, A. (1984). *After Virtue*. Notre Dame, Indiana, USA: University of Notre Dame Press.
- Mäkela, K., Arminen, I., Bloomfield, K., Eisenbach-Stangl, I., Bergmark, K. H., Kurube, N., et al. (1996). *Alcoholics Anonymous as a Mutual-Help Movement*. Madison, Wisconsin/London: University of Wisconsin Press.
- Marx, K. (1974). *Grundrids; Bidrag til kritik af den politiske økonomi*. Indledning fra Grundrids. København: Rhodos.
- Marx, K. (1845/1973). *Teser om Feuerbach. Marx/Engels: Udvalgte Skrifter*. Kbh.: Forlaget Tiden. Available: <http://www.marxists.org/dansk/marx/45-feuer.htm>
- Mattingly, C. (2010). *The Paradox of Hope: Journeys Through a Clinical Borderland*. Berkeley/London: University of California Press.
- Nielsen, A. N. (2014). *Subjektets dialoger. Forbindelser, gensidighed og overskridelse i Overeatere Anonymous*. Prisopgave Københavns Universitet.
- Nissen, M. (2011). Activity Theory: Legacies, Standpoints, and Hopes: A discussion of Andy Blunden's An Interdisciplinary Theory of Activity. *Mind, Culture & Activity*, 18, 374-384.
- Nissen, M. (2012a). *The Subjectivity of Participation. Articulating Social Work Practice with Youth in Copenhagen*. London: Palgrave MacMillan.
- Nissen, M. (2013a). Could Life Be ... Producing Subjectivity in Participation. In A. Blunden (Ed.), *Collaborative Projects* (pp. 65-80). Leyden/Boston: Brill.
- Nissen, M. (2014). Standarder og standpunkter i psykosocialt arbejde. In M. Nissen & E. Skærbæk (Eds.), *Psykosocialt arbeid. Fortællinger, medvirkning og fællesskap*. Oslo: Gyldendal.
- Nissen, M. (2012b). Writing Drug Cultures. *Culture & Psychology*, 18, 198-218.
- Nissen, M. (2013b). Beyond Innocence and Cynicism: Concrete Utopia in Social Work with Drug Users. *Outlines. Critical Practice Studies*, 15, 37-51.
- Orbe, D. (2012). *Fra labyrinten. Om unge i behandling i U-Turn, Københavns Kommunes tilbud til unge, der har problemer med stoffer*. København: u-turn.
- Otto, L. (1998). *Rask eller lykkelig? Sundhed som diskurs i Danmark i det 20. århundrede*. København: Komiteen for Sundhedsoplysning.
- Pedersen, M. U., & Hesse, M. (2012). *Effekten af den sociale stofmisbrugsbehandling*. Århus: Center for Rusmiddelforskning, AU.
- Peele, S., Bufo, C., & Brodsky, A. (2000). *Resisting 12-Step Coercion*. Tucson, Arizona: See Sharp Press.
- Philp, M. (1979). Notes on the form of knowledge in social work. *The Sociological Review*, 27, 83-112.
- Rabinow, P. (1996). Artificiality and Enlightenment: From Sociobiology to Biosociality. In *Essays on the Anthropology of Reason* (pp. 91-111). Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Rice, J. S. (1996). *A Disease of One's Own. Psycho-Therapy, Addiction, and the Emergence of Co-Dependency*. New Brunswick, N.J., USA: Transaction Publishers.
- Smith, D. E. (2005). *Institutional Ethnography. A Sociology for People*. New York, Toronto, Oxford: Altamira Press.

- Søndergaard, D. M. (2009). Møbning og social eksklusionsangst. In D. M. Søndergaard & J. Kofoed (Eds.), *Møbning. Sociale processer på afveje* (pp. 21-58). København: Hans Reitzels Forlag.
- Steffen, V. (1993). *Minnesota-modellen i Danmark – mellem tradition og fornyelse*. Holte (DK): SocPol.
- Stengers, I. (1999). *For en demokratisering av vitenskapene* (Sciences et Pouvoirs). Oslo: Spartacus Forlag.
- Suchman, L. (2007). *Human-Machine Reconfigurations. Plans and Situated Actions*. 2nd edition. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Taylor, C. (1975). *Hegel*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thompson, P., & Žižek, S. (2013). *The Privatization of Hope. Ernst Bloch and the Future of Utopia*. Durham, London: Duke University Press.
- Thorgaard, K. (2010). *Evidence, patient perspective and deliberative clinical decision-making*. Ph.d.-afhandling. Aarhus University.
- Timmermans, S., & Berg, M. (2003). *The Gold Standard. The Challenge of Evidence-Based Medicine and Standardization in Health Care*. Philadelphia: Temple University Press.
- Villadsen, K. (2003). *Det sociale arbejdes genealogi. Om kampen for at gøre fattige og udstødte til frie mennesker*. København: Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Wartofsky, M. W. (1979). *Models. Representation and the Scientific Understanding*. Dordrecht/Boston/London: D.Reidel.
- White, M. (2007). *Maps of Narrative Practice*. New York: W.W.Norton.
- Williams, R. R. (1997). *Hegel's Ethics of Recognition*. Berkeley/Los Angeles/London: University of California Press.